

УДК 378.015.31:[070-051:140.8]

ФІЛОСОФСЬКО-СОЦІАЛЬНА СФЕРА ЗНАНЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА ОСНОВА ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА

Елеонора Шестакова

вул. Сальська, 21, Донецьк, 83095, Україна

e-mail: shestakova_eleonora@mail.ru

У статті доводиться: підготовка журналіста – це формування фахівця зі свідомо освоєною культурою філософсько-соціального знання як фундаментальної світоглядної основи.

Ключові слова: журналістика, фахова підготовка журналіста, філософсько-соціальна сфера знання, світоглядна позиція.

Попри всю тривіальність та очевидність наступного твердження, потрібно наголосити, що за минуле чверть століття в нашій країні відбулася профанація соціальної значущості статусу та функцій масмедіа, роботи журналіста, яка призвела, починаючи з підготовки фахівців у вишах та закінчуючи практикою повсякденного життя, до трагічних наслідків. Відбулася майже тотальна втрата довіри до інституту соціальної комунікації, ідеології в Україні. Відродження фаховості, професійної відповідальності інституту масмедіа сучасної України, які базуються й на морально-етичних, й на світоглядних засадах, є першочерговим завданням для країни, яка прагне залишитися цілісною, суверенною, самостійною державою не лише формально, яка хоче та спроможна створити політичну націю. Всі країни, що належить до духовного контуру Заходу (Ю. Габермас), в процесі створення засад та принципів громадянського суспільства, пройшли через досвід формування, розвитку та підтримки якісного масмедійного простору, який постійно забезпечує соціально цивілізовану комунікацію між усіма громадянами, між громадянами та політичними, владними, соціальними інститутами. Україна немає тут бути включенням. Навпаки. Україна має наздогнати те, до чого чверть століття ставилася занадто зверхньо: провідної ролі якісного масмедійного простору у формуванні та забезпеченні нормального функціонування соціуму. Зрозуміло, що це складне, комплексне завдання. Проте його вирішення потрібно починати з перебудови загальних принципів, структури освітнього процесу зі спеціальності журналістика (соціальна комунікація), тобто тієї сфери, де власне й починається підготовка фахівців. Це особливо актуальне зараз, коли було прийнято новий закон «Про вищу освіту», а через громадське обговорення йде його імплементація.

Принципове реформування вищої освіти України, яка намагається стати гідною складовою європейського науково-освітнянського та загально культурного простору, має відбутися, перш за все, у соціально-гуманітарній сфері. Це та сфера, фахівці якої цілеспрямовано та безпосередньо відповідають за формування, підтримку та безупинний розвиток пануючих культурних умонастроїв, а також за те, що Д. Овсянико-Куліковський влучно називав «соціальним самопо-

чуттям» [5, с.130]. До провідних спеціальностей соціально-гуманітарної сфери, які неухильно та природно працюють із суспільною думкою, масовою свідомістю, громадськими настроями, в решті-решт, вибудовують сучасну масмедійну картину світу та формують настрої соціального самопочуття, належать спеціальності соціальної комунікації, насамперед, це журналістика, реклама, піар, видавнича справа та редагування, книговидавництво, тобто те, що охоплюється простором масмедійності.

Тривале нехтування цією сферою в Україні, пересування її на маргінеси науково-освітнянського процесу природним чином викликало формування несерйозного, іноді відверто зверхнього ставлення до відбору, підготовки та виховання її фахівців саме як другорядних, меншовагартісних щодо фахівців фундаментальних та природничих наук, що й призвело до відверто трагічних наслідків. Якщо в умовах мирного існування суспільства фахові знання та досвід соціально-гуманітарної сфери ще можуть з певними застереженнями сприйматися як не практичні, суспільно не визначальні знання та навички, а такі, що, скоріш, належить до абстрактно-світоглядних моментів, то кризові стани (глобальні катастрофи, революції, війни) доводять безпосередньо практично-життєву значущість фахових знання, досвіду, орієнтацій соціально-гуманітарної сфери, а також висвітлюють вади та прорахунки в її стані. Викривлення медійної картини світу за рахунок не фаховості тих, хто за неї відповідає, розрив та руйнація комунікації між спеціалістами з масмедіа та їхніми реципієнтами, перетворення останніх із рівноправних суб'єктів суспільного діалогу на об'єкти різноманітних маніпуляцій стають найбільш очевидними у своїй дієвості саме в добу соціальних катаклізмів. До найбільш явних і безсумнівних для сьогодення наслідків ігнорування та халатного ставлення до фахового стану спеціальностей соціальної комунікації, особливо журналістики, можна віднести, по-перше, системно, послідовно штучно сформоване та підтримуване саме засобами масмедіа в соціально-політичному й навіть побутовому просторах протистояння Заходу та Сходу України; по-друге, невміння переважаючої більшості вітчизняних фахівців із соціальної комунікації відчувати та, як наслідок, протидіяти інформаційним агресії, операціям та впливам з боку, передусім, іноземних спеціалістів з масової комунікації, пропаганди, а головне – захистити від патогенних дій своїх реципієнтів, за соціальне самопочуття яких вони відповідають; по-третє, руйнацію регіональної журналістики як високо фахової, якісної, такої, що здатна самостійно, керуючись одночасно й загальнокультурними надбаннями й регіональними інтересами, історією, ментальними особливостями, відповідально створювати самостійний аналітичний масмедійний матеріал. Зрозуміло, що коло цих проблем набагато більше, однак його системне визначення та обґрунтування ще потрібно буде зробити. Проте вже зараз зрозуміло, в яких саме ключових напрямках має відбуватися реформування вищої освіти з напрямку соціальної комунікації. Один із них передбачає розвиток філософсько-соціальної сфери знань як визначальної основи підготовки сучасного журналіста. Значущість цього напрямку для виховання фахівця з соціальної комунікації й потрібно вмотивувати, що й становить провідну мету статті.

Поставлена мною мета – довести важливість передусім якісної, міцної світоглядної підготовки спеціалістів з соціальної комунікації – окреслює такі завдання: показати основоположну роль філософської рефлексії у розумінні та тлумаченні масмедійної складової модерного світу, без урозуміння якої принципово неможливо осмислене, фахове відповідальне формування соціального самопочуття, культурних умонастроїв журналістом; позначити та вмотивувати

важливість для журналістики та її фахівців вміння актуалізувати будь-який матеріал, починаючи зі стрічки новин, що безперервно змінюється, до аналітичних статей, шоу, великих суспільно-політичних та розважальних, дозвільних проєктів, філософсько-соціальним знанням як визначальним для світогляду їхніх реципієнтів, тенденцій розвитку сучасного світу; намітити головні напрями, за якими вже може, й досить успішно в практичному втіленні, йти в українських вищих реформування підготовки фахівців з напряму соціальної комунікації. Іншими словами, нам потрібно формувати одночасно й принципово новий корпус викладачів зі спеціальностей соціальної комунікації й міняти пануючі настрої в практичній журналістиці, зробивши переорієнтацію їх на такі цінності, як патріотизм, репутаційний капітал, фаховість та особиста відповідальність за матеріал та ту картину світу, яка за ним стоїть. Інакше Україна не зможе відродити довіру до власних масмедіа, до журналістики як серйозного національно-державного, громадського інституту, яким вона, до речі, була навіть в ХІХ – початку ХХ століть, та втратить реальний зв'язок з власними громадянами, які дуже швидко опиняться керованими в інтелектуально-моральному плані ворожою пропагандою. Особливо це очевидно на тлі світових процесів. Якщо знаний та шанований у світі публічний інтелектуал Ю. Габермас у роботі «До розуму публічної сфери» наполегливо зазначав на значущості навіть для Німеччини – однієї з найрозвинутіших країн Європи – відновлення та підтримку якісних масмедіа як основи суспільного буття, то для України такого роду завдання має стати пріоритетним. Ю. Габермас писав, акцентувавши увагу на ролі масмедіа в процесі взаємної відповідальності масмедіа, журналістів, суспільства, держави та пересічної людини: «Публічна комунікація проявляє силу, коли стимулює й в той самий час орієнтує громадян для формування громадської думки та волевиявлення, одночасно примушуючи політичну систему до прозорості та пристосування. Без імпульсів преси, яка формує громадську думку, достовірно інформує та ретельно коментує, публічна сфера більше не може виділяти таку енергію. Якщо мова йде про газ, електрику або воду, держава зобов'язана гарантувати забезпечення населення енергією. Але хіба вона не повинна бути точно так само до цього зобов'язаною, якщо мова йде про ті різновиди «енергії», без припливу яких виникають порушення, що завдають шкоди самій демократичній державі?» [9, с.109-110]. Зрозуміло, що знак питання наприкінці речення виконує у Ю. Габермаса відверто риторичну роль, вказуючи на ту площину та масштаб, до яких у модерному світі дорівнює енергія масмедіа. Але існування якісних масмедіа неможливо без існування підготовлених якісних фахівців, які, в свою чергу, не можна підготувати, нехтуючи соціально-філософською сферою знань.

На превеликий жаль, за останню чверть століття, не без впливу американської традиції, зміцніло дещо змістовно обмежене, вузьке уявлення про журналістику як соціокультурну діяльність, яка спрямована виключно на неупереджене відображення фактів, подій та реалій дійсності. При цьому навіть аналітична складова журналістики, яка все більше реалізується на маргінесах масмедійної практики, актуалізується переважно фактологічним початком, який одночасно є і причиною, і основою, і базисним стрижнем, і метою, і визначальним завданням, і кінцевим результатом журналістського матеріалу. Факт виявляється не лише дійсно за своєю суттю значущою засадничою складовою масмедійного простору, але й своєрідною надмірно самодостатньою основою цього простору, що поступово та неминуче призводить масмедіа до поверхневого і занадто «плаского» (М. Бахтін) розуміння та трактування подій та реалій дійсності. А це, в свою чергу, продукує і багато в чому, якщо й не спотворене, то вихолощене,

«пласке» (М. Бахтін) бачення й уявлення сучасних соціокультурних процесів, станів в цілому, а, головне, підштовхує до примітивізації, викривлення подій, які стають предметом висвітлення журналістських матеріалів. Специфічний і багато в чому необґрунтований страх сучасної журналістики (як її практики, так і теорії) перед аналітичністю, якій обов'язково притаманна культурно-соціальна, суспільно-політична рефлексія та вияв я журналіста, негативно позначається на якості і журналістських матеріалів і загальному стані журналістики. Як наслідок, це впливає на якість створюваних нею моделей, принципів, зразків, типів і способів соціальної комунікації, культурних умонастроїв в цілому.

На жаль, так склалося, що впродовж ХХ ст. і навіть на початку другого десятиліття ХХІ ст., філософи більше та послідовніше цікавляться журналістикою, сферою масмедіа, аніж професійні журналісти – полем діяльності філософії. В якості ескізно підібраних прикладів досить згадати роботи іспанського філософа Х. Ортеги-і-Гасет. У його ранніх есе, починаючи з «Естетики у трамваї» (1916), «Musicalia» (1921) й до роботи «Дегуманізація мистецтва» (1950), журналіст, репортер, театральний, літературний критик, газетяр відіграють одну з провідних ролей, поступово виявляючи в собі, з точки зору іспанського філософа, властивості невід'ємних символічних персонажів новоєвропейської культури [Див. про це 10]. Друга половина ХХ ст. пройде під знаком активного, свідомого повороту філософії в бік осмислення масмедіа як феномена новітньої культури. В цьому плані добре відомі роботи та ідеї У. Еко, Р. Барта, Ж. Бодріяра, Д. Бела, Ф. Лаку-Лабарта, Ж.-Л. Нансі, П. Вірілію, П. Бурдьє, С. Жижека, Г. Маркузе, Ю. Габермаса, які визначили принципи, методи, понятійно-категоріальний апарат, наукову мову філософсько-соціального підходу та розуміння масмедіа, а також окреслили проблемне поле взаємозв'язку філософії та масмедіа. Це обумовлено тим, що в усій культурі неминує зростає «коефіцієнт масмедійності» [7, с.11].

Проте саме журналістика, особливо її практична складова, яку створюють випускники вишів, залишає поза професійною увагою та, головне, принципами роботи, методи соціально-філософської сфери знань. Знання журналістами імен та теорій знаних філософів – спеціалістів в сфері масової комунікації принципово не забезпечує застосування їхніх здобутків у масмедійній практиці. Такий когнітивний дисонанс не йде на користь а ні теорії, а ні практиці журналістики, навпаки, сприяє примітивізації соціального самопочуття українського суспільства, яке орієнтується на ті сенси, які створюють масмедійну картину світу. Філософсько-соціальне осмислення проблем масмедійності, статусу та функцій журналістики й журналіста у модерному світі має стати методологією журналістською теорії, а головне – практики. Це важливо, передусім, тому, що саме масова комунікація, як обґрунтовано доведено Ю. Габермасом, у модерному світі «формує відрефлектовані громадські думки», що, в першу чергу, відбувається через «повідомлення та коментарі провідних газет і журналів, які розповсюджуються по всій країні, виконують для інших медіа функцію зразків і стимулів» [9, с. 131, 142]. В Україні це має теж стати нормою соціально-політичного та повсякденного життя. Підготовка фахівців з журналістики, ширше соціальної комунікації має відбуватися так, щоб закласти та вибудувати міцні засади для світоглядної та методологічної професійної діяльності, які б дали змогу формувати життєстійкі, національно та державно відповідальні сенси. Це можливо за умови, коли журналіст оволодіє методологією не лише відтворення у «пласкому», з точки зору мети, проблем, смислів, ідей, функцій, медіатексті нібито очевидних фактів дійсності, а, передусім, з позиції відпові-

дальшого створення змістовно об'ємного, системного бачення та висвітлення фактів, подій дійсності.

Такий підхід ще більш виявляє свою актуальність на тлі активного розвитку електронних масмедіа та домінуванні візуальної складової культури. Це доволі виразно довів Ю. Габермас всесвітньо відомим прикладом: «... тероризм, після подій 11 вересня придбав нову якість ... <...> Новацією стала символічна міць цілей, які піддалися атаці. <...> Новим було, звичайно, присутність телекамер та ЗМІ, які негайно перетворили локальну подію на глобальну і зробили населення всього світу заціпенілими свідками. Напевно, можна говорити про 11 вересня як про першу всесвітньо-історичну подію в строгому розумінні цього слова: зіткнення, вибух, повільне обвалення – все, що сталося, вже не було продукцією Голлівуду, але жахливою реальністю; і дія розгорталася буквально на очах у світової громадськості. Один з моїх колег, який спостерігав з тераси на даху свого будинку на Duanestreet, зовсім близько від World Trade Center, вибух другого літака, що врізався у верхні поверхи будівлі, бачить Бог, пережив щось зовсім інше, ніж я перед телевизором в Німеччині. Але побачив він все те, що і я» (курсив автора – Е.Ш.) [8, с.12-13.]. Проте щоб саме так відчутти, побачити, зрозуміти та представити факт тероризму 11 вересня, потрібно бути не лише Ю. Габермасом, а й мати тренований досвід осмислення, застосування ідей, методів з позиції філософсько-соціальної сфери знань. Без цього загально фахова підготовка сучасного українського журналіста може застигнути на рівні підготовки репортерів – фіксаторів очевидних для усіх фактів та подій, а також до інтерв'юерів, що здатні лише суто дослівно розшифрувати та надрукувати текст бесіди зі співрозмовником, ким би він не був: пересічним випадковим громадянином, «зіркою» шоу-бізнесу, знаним політиком. І тут знову виявляється дія когнітивного дисонансу при підготовці сучасних фахівців з соціальної комунікації.

З одного боку, можна стверджувати, що масмедійність, яка стала у філософсько-соціальної сфері знань серйозним, послідовним і невід'ємним предметом думання (М. Мамардашвілі), ґрунтовної філософської рефлексії, реалізується в двох основних напрямках. По-перше, цей напрямок, який був «виявлений» та найбільш чітко, послідовно розроблений Х. Ортега-і-Гасет у зв'язку з його роздумами про сутність сучасної культури, повсякденність, естетику, соціологію мистецтва. Це напрямок реалізується як безпосереднє звернення філософсько-соціальної рефлексії до журналістики, її репрезентантів (репортер, критик, газетяр, журналіст, масмедійний аналітик, журналістські жанри і т.п.), а також ціннісних способів журналістського (ширше – масмедійного) осмислення і артикуляції дійсності. По-друге, напрямок, який активно, в силу об'єктивних соціокультурних причин, розвивається ще з кінця XIX – початку XX ст. (роботи Г. Лебона, З. Фройда, Ф. Ніцше, Х. Ортега-і-Гасет, Е. Канетті, С. Московічі, Г. Блумера, М. Бердяєва) і присвячене скрупульозному та послідовному усвідомленню проблемного семантичного поля та базисних внутрішніх основ журналістики. Його суть полягає в опосередкованому зверненні до журналістики, правильніше навіть говорити до масмедійності, через осмислення та розробку таких значущих понять, як маса, натовп, соціальний ефект, психологія мас, колективна поведінка, середня або пересічна людина, банальні бажання і емоції, повсякденність, сучасність, соціальні міфи, пропаганда, маса в світових релігіях, громадськість, громадська думка, соціальні рухи, національна самосвідомість, вожді мас, суб'єкти та об'єкти мас, чинники думок і вірувань маси, особистість і маса, публічна сфера, візуальність, реальність, реальне і т.п. І ці

напрями так чи інакше присутні в розпорошених виглядах в програмах із різних курсів та дисциплін, які вивчаються українськими студентами.

Однак, з іншого боку, результати цих філософсько-соціальних роздумів, що стали основою знань про світ і культуру, принципами інтелектуально-морального, відповідального, антропологічного за своєю сутністю осмислення дійсності, вкрай рідко виявляються предметом власне журналістики, ширше – масмедійної як теоретичної, так і суто практичної. Виняток, мабуть, становить невелика група інтерв'ю, які західноєвропейські журналісти беруть у інтелектуалів, які грають одну з провідних соціальних та ідеологічних ролей в європейському світі, а також теле-, радіопередачі, які часом ведуть сучасні публічні інтелектуали. Утім це виявляється швидше фактом високоінтелектуальної журналістики, особливо на пострадянському культурному просторі, що межує з жанрами бесід-лекцій для обраної та нечисленною аудиторії інтелектуалів, ніж явищем якісного масмедійного простору, міцно і природно пов'язаного з реальними процесами соціальної комунікації.

Здавалося б, що це виглядає цілком логічно та закономірно, враховуючи специфіку професійної діяльності журналістів, орієнтованої на актуальність поточної сучасності, фактологічність, об'єктивність та підвищену значимість власне злободенних соціально-політичних, економічних тем, які необхідно адаптувати та представити для різних соціоментальних груп. При цьому, як показує більшість досліджень журналістської аудиторії, якісно змінюється (точніше, регресує) її склад, потреби, орієнтації й інтелектуально-моральні зацікавленості та характерні риси, які й обумовлюють запити, орієнтації, психоемоційне, композиційно-смісловне наповнення журналістських матеріалів, а також трансформацію жанрової системи в бік домінування нижчих, «крайніх форм механічної дії» до яких, наприклад, належать «мелодрама, фейлетон, порнографічний роман» [6, с.175]. Сучасний реципієнт, як правило та навіть в кращому випадку, – це пересічна людина, якій притаманний особливий «духовний склад», описаний Х. Ортега-і-Гасет в есе «Musicalia» як «вulgарні, філістерські переживання доброго буржуа» [6, с.167]. Але якщо в 20-х рр. ХХ ст. коло цієї пересічної людини, на думку іспанського філософа, складала «... і мирний комерсант, і добродішний професор, і простодушний чиновник, і панянка de comptaig, які впізнають себе, свої уподобання та відчують зворушливу вдячність» [6, с.167], слухаючи Баха та Дебюссі, то зараз все якісно змінилося. Навряд, можна заперечувати розповсюджену тезу про те, що сучасне нам наповнення поняття «середньостатистичний споживач», яке передбачає і певну якість механізмів і засобів впливу на нього, багато в чому не збігається з наповненням поняття «духовного складу» і уявлення про пересічну людину майже столітньої давності. Смаки, орієнтації, інтелектуальні потреби принципово змінилися, але це відбулося під дією масмедіа, які, в свою чергу, від функцій повідомлення та виховання все більш переорієнтовувалися на комерційні функції інформування про вкрай важливе та розважання тим, що зрозуміле та близьке для мас. Але в такому стані суспільства та його масмедійній картині світу не залишається місця ні політично-соціальним елітам, ні можливості справжньої комунікації між ними та їхнім електоратом – громадянами демократичної, культурно розвинутої держави. За переконанням Ю. Габермаса, для цього потрібно сформувати та розвивати «релевантні теми», «комунікативний коловорот» між елітами, які «причетні до публічної комунікації», та громадянами [9, с.135]. Без цього принципово не можливо існування дійсно живої, «відрефлектованої суспільної думки – продукта публічної сфери» [9, с.135]. Але це, в свою чергу, принципово неможливо без освіти та виховання

сучасних журналістів як тих, хто активно створює публічну сферу, виступає голосом та репрезентантом одночасно і суспільних еліт і пересічних громадян.

Українська журналістика сьогоднішнього дня – це, переважно, журналістика факту та розваги, дозвілля (в їх широкому культурному тлумаченні). Крім того, це журналістика, що вимагає більше навичок ремісника, ніж аналітика, ідеолога, здатного побачити та розкрити засади і механізми життєдіяльності соціуму, обґрунтувати приховані, багато в чому зумовлені міццю культурної пам'яті, процеси і відносини сучасності. Проблема філософсько-соціальної сфери знань, яка свідомо та послідовно протистоїть утилітарно-прагматичному погляду на журналістику (масмедійності), при пануванні таких тенденцій не залишається місця, а ні в практиці сучасної журналістської діяльності, а ні в теоретичній підготовці журналістів, яка мусить співвідносити свої завдання з існуючою практикою та реаліями життя. Проблеми філософсько-соціальної сфери, які апіорі апелюють до аналітичності, підвищеної рефлексії, яскраво вираженого особистісного початку, інтелектуально-моральної відповідальності за все сказане і зроблене, виявляються нібито зайвими для сучасної пересічної людини – реципієнта масмедійної картини світу. Це призведе до погіршення соціального самопочуття, збіднення та примітивізації пануючих культурних умонастроїв, потреб та орієнтацій суспільства взагалі. Українські еліти, причетні до публічної комунікації, до створення зразків і моделей соціальної комунікації, працюють в спотвореному масмедійному просторі, бо і самі не мають адекватного сучасному соціально-політичному, культурному світові голосу, і їхній електорат немає відповідного сучасним світовим запитам соціального самопочуття. Як наслідок, не може відбутися «комунікативний коловорот», який би давав позитивні в соціальному устрою наслідки. Саме тому роль якісної, фахової журналістики у сучасному світі має зростати.

Професійна діяльність журналістів передбачає їх особливу відповідальність перед суспільством, сучасністю, повсякденністю і формованим ними найближчим майбутнім, за панівні культурно-соціальні умонастрої, загальний світоглядний ландшафт епохи. І якщо на перший погляд це може здатися цілком тривіальним твердженням, то кардинальні трансформації таких фундаментальних і, здавалося б, непорушних основ культури, як реальність, час, простір і активна роль в цьому масмедіа, виявляє процес подолання стереотипності цих ідей. У зв'язку з цим необхідно згадати майже хрестоматійне твердження П. Бурд'є про той ефект реальності, який можуть створити журналісти: наприклад це стосується і «... страйків в ліцях в 1986 році. На цьому прикладі ми бачимо, яким чином журналісти, абсолютно щиро та наївно, в пошуках цікавого для них матеріалу, спонукувані своїми забобонами, категоріями сприйняття, оцінки та підсвідомими очікуваннями, можуть викликати ефект реальності та змінити цю реальність, ефект, якого ніхто не намагається досягти, але чий наслідок можуть бути катастрофічними. У журналістів в голові було живо спогад про події травня 1968 року та страх упустити «новий 68-й рік». А в реальності їм довелося мати справу з досить далекими від політичного життя підлітками, яким особливо нічого було сказати. Тоді вони починають шукати лідерів (без сумніву, серед найбільш політизованих з них), сприймають їх серйозно, внаслідок чого останні теж починають сприймати свої слова всерйоз. І мало-помалу телебачення, яке за ідеєю є інструментом відображення реальності, перетворюється на інструмент створення реальності. Ми все більше і більше наближаємося до простору, в якому соціальний світ описується та наказується телебаченням» [1, с.35]. На початку ХХІ в. влада журналістського поля, про яку писав П. Бурд'є наприкін-

ці ХХ ст., посилилася і все більше виявляє наслідки свого ефекту втручання, зачіпаючи та міняючи вже не лише соціальний, а й природно-культурний світ. Отже, журналіст не має права не знати і не розуміти, професійно не осмислювати онтологічні та глобальні соціально-політичні за своєю суттю трансформації світу культури, в яких він, в силу свого статусу та функцій, приймає активну та безпосередню участь. Категорії сприйняття світу, якими керується журналістика, які важливі для професійної дійсності журналіста, повинні бути виховані та розвинені безпосередньо в процесі університетської освіти журналіста та взагалі фахівця з соціальної комунікації. За них, ці категорії сприйняття та заботи, думки, якими керується журналіст, природно, багато в чому відповідає той, хто готує фахівців, – викладач вишу.

У цьому сенсі саме філософсько-соціальна сфера знань виявляється тією засадничою основою, яка здатна дати журналісту і журналістиці в цілому ідеологічні (що розуміються саме в первинному тлумаченні) напрямки та ціннісні орієнтації, сформувати категорії їхнього сприйняття дійсності, а також спосіб, масштаб, контекст, діапазон бачення світу, подій, що в ньому відбуваються. Це по-перше. А по-друге, збагатити, розширити, в певній мірі якісно трансформувати теоретичну та методологічну бази журналістики, ширше – масмедіа. Г. Кучерова це сформулювала так: «Говорити сьогодні про необхідність розгляду журналістських проблем з точки зору філософського аналізу – значить повторювати те, що було вже сказано двадцятьма роками раніше П. Гуревичем, хоча, очевидно, у зв'язку з досить рідкісними у вітчизняній науковій літературі дослідженнями такого роду, є необхідність звернути увагу на деякі його положення. <...> Мова йде про необхідність вивчення світоглядних основ пропаганди (філософські трактування особистості, свідомості, спілкування – прямий зв'язок між філософською рефлексією і прийомами пропаганди), масових ідеологічних процесів, які розкривають змістовні аспекти колективних уявлень, очікувань, настроїв, потягів» [3, с.4]. В російському науково-освітньому просторі ці ідеї Г. Кучерової були почуті та втілені в практику. Зокрема, її робота стала предметом вивчення у межах багатьох журналістських курсів та дисциплін в більшості вузів країни та входить до списку обов'язкової літератури при вступі до аспірантури, починаючи з Московського державного університету ім. Ломоносова [Див., наприклад, 4]. Україна в цьому плані відстає, демонструючи нехтування досконалим оволодінням студентами спеціальності журналістика філософською рефлексією як світоглядним та методологічним базисом для фахової щоденної практики.

Але для того, щоб повнота філософсько-соціальної сфери знань стала природною, так сказати повсякденною, основою дійсності та діяльності журналіста-практика, його повинні спочатку навчити розуміти її мову, спосіб бачення, артикуляції світу, вміння адаптувати ці знання для сфери масмедіа. При цьому філософсько-соціальна сфера знань для журналістів має бути представлена з урахуванням їх професійної специфіки та унікальності, які неможна звести до власне філософії, соціології, філології, культурології. Така постановка питання, природно, передбачає актуалізацію й такої проблеми, як підготовка викладача власне журналістики, здатного в усіх без винятку курсах з історії, з теорії предмета та особливо на практиці проявити як власні знання у філософсько-соціальної сфері, так і навчити майбутнього журналіста застосовувати ці знання для суспільно творчої мети. Звичайно ж, в даному випадку мова не йде про спеціально розроблений для журналістів курс філософії, що є і так зрозумілим. Як не йде мова й про те, щоб просто, у вигляді огляду, ілюстративного матеріалу,

ідей та знань суміжних наук, включати філософсько-соціальні тексти, ідеї в ті чи інші журналістські курси. (Хоча необхідно віддати належне знову-таки, на превеликий жаль, російському, а не українському навчальному посібнику для студентів вузів, що навчаються за спеціальністю «журналістика», Л.Коханової і О. Калмикова «Основи теорії журналістики» (2009) [2], в якому органічно представлені журналістські проблеми саме з позиції філософсько-соціального знання). Проблема полягає у принциповій якісній модифікації, по-перше, всієї системи підготовки журналістів, яка від панівного інформаційно-новинного та розважального форматів з домінуванням функціонально-прагматичного підходу, повинна переорієнтуватися в площину інтелектуальної журналістики. При цьому філософсько-соціальні знання і спосіб артикуляції світу повинні сприйматися не як щось стороннє, привнесене ззовні, важливе, але додаткове, а як субстанціальна складова самої журналістики. Іншими словами, сучасного українського студента-журналіста треба готувати так, щоб він вмів, наприклад, взяти інтерв'ю у Ю. Габермаса, Л. Гузора. Щоб журналіст міг написати аналітичну статтю, огляд політичних, культурно-соціальних національних проблем своєї держави, відображаючи не тільки фактологічний бік подій, і не стільки безпристрасно зіштовхуючи думки, коментарі модних політологів, культурологів, істориків, але вміючи самостійно бачити та фахово пояснювати ці проблеми, актуалізуючи їх всією площиною та неоднозначністю життя культури та суспільства. По-друге, питання і в тому, щоб ретельніше відбирати і формулювати теми дисертаційних досліджень за спеціальністю, актуалізуючи в них насамперед значущість філософсько-соціальної сфери знань. І одним із прикладів такого роду вишукувань можуть служити роботи Г. Кучерової, в яких природно, виявляючи моменти внутрішньої єдності та відмінності, переплелися філософсько-соціальне та власне журналістське, масмедійне знання про світ, їх ціннісні способи його, світу, бачення, розуміння і артикуляції.

Однак для того, щоб підготувати відповідного викладача журналістських дисциплін, необхідно, по-перше, починаючи з першого курсу націлювати студентів не тільки на пріоритет суто практичних навичок і умінь, але показувати цінність і значимість філософсько-соціальної сфери знань в їх практичній діяльності. По-друге, демонструвати, що виток, глибину, масштаб, контексти і наслідки будь-якого соціокультурного явища та факту можливо побачити й описати, лише за умови міцної, якісної, інтелектуально і морально розвинутої основи світобачення і світовідчуття самого журналіста. По-третє, починаючи з 2 року навчання, вводити систему курсів та спецкурсів з інтелектуальної журналістики та методики її викладання (програми для магістрів з журналістики та соціальної комунікації). Наприклад, це може бути (спец)курс «Специфіка читання філософсько-соціального тексту» (назва в дещо зміненому вигляді запозичена зі спецкурсу В. Бібіхіна, який він прочитав на філософському факультеті МДУ ім. Ломоносова в 1991 р.), «Філософсько-соціальне інтерв'ю як ціннісна складова сучасної публіцистики», «Проблематика та тематика інтерв'ю Ю. Габермаса», «Жанрово-стилістична та тематична своєрідність телепрограми «Лекції про культуру» Ю. Лотмана», «Методологія «Школи Анналів» та її роль для сучасної теорії та практики масмедіа», «Політичне і національне як предмет сучасної філософсько-соціальної сфери знань», «Жанрові колізії тексту масової комунікації», «Повсякденність як предмет дисциплін соціально-комунікативного циклу», «Філософсько-соціальне уявлення про поняття “сучасність”», «Культурні герої сучасної масмедійна картини світу», «Провідні соціальні міфи та стереотипи», «Образ журналіста та журналістики у філософській есеїстиці: до пробле-

ми формування журналістської самосвідомості у студентів», «Реаліті-шоу як репрезентант неklasичного типу культури» та тому подібні. По-четверте, активно та цілеспрямовано розвивати ідеї та методи, запропоновані Г. Кучеровою. Кожна глава її монографії цілком може стати основою окремого спецкурсу, не кажучи вже про те, що підхід до філософської сфери знань, розроблений нею, продуктивний та перспективний досі, неосвоєний українськими фахівцями. По-п'яте, організувати міждисциплінарний спецкурс спільно з філософським, соціологічним факультетами (кафедрами) для магістрантів з журналістики, яких готують до викладацької діяльності. По-шосте, підтримувати постійно діючі кафедральні наукові семінари, тематика і проблематика яких пов'язана з філософсько-соціальною сферою знань.

Таким чином, підготовка журналіста як теоретика, так і практика, як того, хто збирається зайнятися викладацькою діяльністю, так і того, хто хоче і буде активно практикувати у сфері масмедіа, – це формування фахівця з свідомо освоєною культурою філософсько-соціального знання як фундаментальної світоглядної основи. Перш за все, такої основи, яка дає міцні та стабільні уявлення про безвідносні цінності та сенси, орієнтації, моделі соціальної комунікації, методи, механізми і способи їх існування, тенденції розвитку. Більше того, філософсько-соціальна сфера знань – це основа для виховання у студентів відповідальної журналістської самосвідомості, засада для цілеспрямованої, системної підготовки журналіста-інтелектуала, здатного і покликаного відповідати за ту картину світу, яку він формує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурдые П. О телевидении и журналистике – М.: Фонд научных исследований «Прагматика культуры», Институт экспериментальной социологии, 2002. – 159 с.
2. Коханова Л.А., Калмыков А.А. Основы теории журналистики: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «журналистика». – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 536 с.
3. Кучерова Г.Э. Очерки теории зарубежной журналистики (XIX – первая половина XX вв.). – Издательский центр «Комплекс». – Ростов-на-Дону, 2000. – 224 с.
4. МГУ 2014, <http://www.journ.msu.ru/science/aspirant/specialty.php>. 22.08.2014; МарГУ, 2013 marsu.ru/science/.../Прогр.%20канд.%20экз.%20МарГУ_10.01.10.pdf 22.08.2014; Московский государственный университет культуры и искусств files.msuc.org/aspirantura/progrkand/10.01.10.pdf 22.08.2014; ТГТУ 2011 www.umk.virmk.ru/metod-aspirant/aspirant/program/.../100110-vs.doc 22.08.2014; МГИМО 2012 www.mgimo.ru/.../кандидатский%20минимум%2012%2000%2004.doc 22.08.2014; Алтайский государственный университет, 2012 www.asu.ru/files/documents/00007408.pdf 22.08.2014.
5. Овсяннико-Куликовский Д.Н. Из «Истории русской интеллигенции» // Овсяннико-Куликовский Д.Н. Литературно-критические работы в 2-х т. Т.2. Из «Истории русской интеллигенции», Москва: Худ.лит., 1989. – С.4 – 303.
6. Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. – М.: Искусство, 1991. – 588 с.
7. Рыклин М. Деконструкция и деструкция. Беседы с философами. – М.: Логос, 2002. – 270 с.
8. Хабермас Ю. Расколотый Запад. Пер. с нем. – М.: Весь мир, 2008. – 192 с.

9. Хабермас Ю. Ах, Европа. Небольшие политические сочинения. – М.: Издательство «Весь мир», 2012. – 160 с.
10. Шестакова Е.Г. Образ журналіста у філософській есеїстиці: до проблеми формування журналістської самосвідомості у студентів // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна – №766 Серія Філологія – Харків, 2007. – Вип. 51. – С. 33-37.

**PHILOSOPHICAL AND SOCIAL SPHERE
OF KNOWLEDGE AS A DEFINING BASIS
FOR A MODERN UKRAINIAN JOURNALIST TRAINING**

Eleonora Shestakova

Salska str., 21, Donetsk, 83095, Ukraine

e-mail: shestakova_eleonora@mail.ru

The article states that journalist is a formation of specialist, armed at the fundamental basis – consciously mastered culture of philosophical and social knowledge.

Key words: journalism, professional training of journalists, philosophical and social sphere of knowledge, worldview.

**ФИЛОСОФСКО-СОЦИАЛЬНАЯ СФЕРА ЗНАНИЙ
КАК ОПРЕДЕЛЯЮЩАЯ ОСНОВА ПОДГОТОВКИ
СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ЖУРНАЛИСТА**

Элеонора Шестакова

ул. Сальская, 21, Донецк, 83095, Украина

e-mail: shestakova_eleonora@mail.ru

В статье доказывается: подготовка журналиста – это формирование специалиста по осознано освоенной культуре философско-социального знания как фундаментальной мировоззренческой основы.

Ключевые слова: журналистика, профессиональная подготовка журналиста, философско-социальная сфера знания, мировоззренческая позиция.